

La nova ediziun della Consolaziun dell'olma devoziusa

Autor(en): **Fry, Carli**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **29 (1942)**

PDF erstellt am: **20.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881986>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

La nova ediziun della Conso- laziun dell'olma devoziusa¹⁾

da Sur Carli Fry

Ilis amitgs dil cant popular, della litteratura e tradiziun romontscha, desideravan daditg ina nova ediziun della Consolaziun (C). Casper Decurtins vegneva buc unfis de glorificar la canzun populara ed ha dau ad ella ina piazza d'honor en sia Crestomazia. P. Maurus Carnot ha en siu cudischet «Im Lande der Rätoromanen» (1. ediziun, 1899) fatg palpar il cor dils Romontschs e smarvegliar nos Confederai tudestgs, plidond en viarva calirada dellas canzuns veglias della C. Monsignor uestg Georgius, il cantadur sin la sedia de s. Glieci, planisava, viers la viulta de nies tschentaner, in'ediziun nova dil «Cudisch de canzuns», sco la C senumnava simplamein. Dad el e Sur Fidel Deflurin, il futur prevost della catedrala de Cuera, ei Alfons Tuor vegnius stimulaus de far las empremas lavurs preparatorias per l'ediziun. Sur Flurin Camathias ha ton en sia

¹⁾ La Consolaziun dell'olma devoziusa, quei ei Canzuns spiritualas, 10avla ediziun, procurada da Sur Dr. Carli Fry e Duri Sialm, ND. della Glisch Trun 1942 (8°, XLVI + 991 p.)

«Merlotscha» sco en la «Cecilia» (1917) risguardau las canzuns ord la C.

Ei ha denton duvrau, en ver Paid, la vusch dil temps, per buca dir la vusch dil pievel, per sortir dal malsegir palpar al pass decisiv, per midar en realitad quei che fuva duront decennis stau il desideri dils megliers amitgs della canzun populara catolica, restond tuttina neu a neu tochen oz mo in bi siemi. Pér il risvegl digl interess per il cant popular en general — in risvegl che s'accorda cul svilup historic de nies temps²⁾ — ha madirau l'ovra e schau far la resca.

La C ei, finalmein, sedestadada ord sia sien buna-mein seculara. Ils editurs ein della perschuasiun che l'ediziun della C en sia fuorma nova, cun la surabundanza de ses miedis, dils quals ils pli pli biars fuvan aunc mai publicai, munti per l'istoria della canzun romontscha e della cultura romontscha en-summa in eveniment de tanienta purtada ch'ei seigien culponte alla publicitad in cuort sclariment dils principis suandai en lur ediziun.

Nus plidentein l'ediziun dil text

L'ediziun nova vul esser in'ediziun populara en quei senn, che la C ei destinada per il diever pratic, sco cudisch de canzuns en casa ed en baselgia.

²⁾ Naven dagl individualismus (cant artistic, solist e chorist), al collectivismus (cant popular, general, d'ina vusch).

Procedend igl editur dil text de quei fatg fundamental, seresultavan per el ils sequents principis.

1. En principi ein vegni recepi mo texts dil qual il miedi existeva aunc. Per quei motiv mauncan en l'ediziun nova in pèr canzuns ord las empremas ediziuns della C. Ina excepziun, la suletta, vein nus fatg per il text della «Messa de luverdis»,³⁾ che nus vein recepiu en tut sias parts, bein che la melodia ei buca stada d'anflar per tuttas. Per l'ina fan ils texts d'ina messa ina unitad, per l'otra san ils miedis existents per certas parts de quella messa vegnir duvrai per tuttas parts, essend la ritmica dil text dapertut la medema, e finalmein eis ei buca sclaus absolutamein che la melodia era de quellas parts (per cass ch'ei ha dau ina enzacu) vegni in di alla glisch, cunquei che la messa ei vegnida cantada tochen els davos onns.⁴⁾ Las canzuns veglias che portan il num digl editur D. S. vevan per part il miedi che fuva sparius; en gliez cass, meriteivlas ch'ellas fuvan de vegnir conservadas muort lur text, ein ellas vegnidas componidas da novamein. Per part vegnevan ellas canta-

³⁾ „Nus sefrin giu sin tiara“, C p. 939/49

⁴⁾ Sper il ms. de Panaduz che nus vein duvrau per nossa redacziun exista aunc in text stampau, cuntenius en ina brochura de 12 p., nundatada, che para de derivar dalla medema stampa sco C VII. La brochura cuntegn sper la messa aunc ina canzun „Act de Riglalaïd“ en 15 cuors, che entscheiva: „Perdun, miu Diu, sun enriclau.“ Il miedi de questa canzun ha D. Sialm nudau.

das tenor miedis fatgs per texts de tut outra natira e lu ha D. S. anflau per bien de dar ad ellas in miedi conform a lur cuntegn. Nus vein en nossa ediziun dau albiert ad enzacontas canzuns che fuvan aunc mai comparidas en las diversas ediziuns della C. Nus vein cheu suandau il patratg che ina ediziun nova della C duei sper las canzuns veglias della C cumpegliar era autras canzuns equivalentas, che fussen senza quei probabel idas a piarder e stuevan cun quella caschun vegnir salvadas. Denter quellas secattan pliras remarcablas en viarva e miedi.⁵⁾ Finalmein essan nus buca senuspi de recepir in pèr paucas novas dil tut en text e melodia, beinsavend de cun quei restar sin la lingia dellas ediziuns veglias della C.

2. Enten elaborar ils texts eligi essan nus per regla seteni vid il text il pli vegl che fuva avon maun, risguardond denton, saver grau, las diversas ediziuns, stampadas e manuscrettas, senza tuttina nudar las variantas u render quen currentamein della redacziun, sco ei fuss stau necessari en ina ediziun spirontamein scientifica. Nus alleghein mintgamai alla fin dils texts danunder ch'els derivan; la fontauna indicada munta denton buc adina che tal text secatti mo els loghens indicai; ella di sulettamein sin tgei fontauna che nus essan sefundai primariamein per nossa redacziun.

⁵⁾ Par. C nrs. 147, 93, 166, 86, 176. Par. cunzun las canzuns de s. Mudest (nr. 152), de ND. de Solis (nr. 114) e de s. Fossa a Sevgein (nr. 113).

3. Cun risguard digl intent dell'ovra eran nus teni, enten fixar la fuorma dils texts, de dar allas canzuns in lungatg conform al sentiment linguistic ded oz ed al svilup de nies lungatg. Il lungatg della C fuva daditg antiquaus. Per in'ediziun de diever pratic saveva quei lungatg buca vegnir en consideraziun.

Igl ei indicau de dir cheu in pèr plaids dil lungatg della C, en special dellas empremas ediziuns.

Quei che pertegn, igl empren, la scripziun dellas canzuns veglias, eis ella dellas pli inconsequentas.

La letra finala *d* e *t* sescumegia senza differenza (perpetnadad e perpetnadat).

U e *v* vegnan buca differenziai regularmein; il *v* vegn screts baul sco *u* e baul sco *v* (suruienta e survienta), mo era igl *u* vegn screts sco *v* (vriala).

Per *gn* stat *ng* (ping), per *gl* per ordinari *lg* (pagalgia).

Il *tg* secatta da rar en la fuorma hodierna (fritgeivel), per regla cun sempel *g* (reig, frig, dig), savens cun *ch* (paterchiar, chierp), cun *gg* (deleggeivel), perfin cun *cch* (perfecchiameing).

Sch ha per ordinari la grafia *sh* (ashi, nesher), aschia che P. Placi a Spescha ei en quest pugn daditg anticipaus.

Tsch ha regularmein la grafia taliana *c* (bicciar, ciel, ciupi, dulcia, receiver); ins anfla denton era *tsh* (tshaffare).

Igl *n* ha savens aunc la scripziun enconuschenta en la paleografia cul segn della scursanida: grōs

(gronds), vā (van). Il medem vala per e, ed o avon n.

Savens entupein nus en la C letras inicialas u finalas aunc conservadas. Igl imperativ ha salvau l'exprimida parentella cul latin (e talian): Curreit, deit, ferdeit, lodeit, meit, perneit, porteit. Il plural vegn formaus: Vus doveits, stoveits. Plinavon registrein nus fuormas sco la hura, hundrar, hundrei-vel, il hiert, gual(ual), guault, vuaul(uaul), guiarra, guardar, empauc(empau).

La midada de vocal ei aunc savens buca efectiva. Enstagl digl e serrau ei regulars igl i: bist (best), figl e figlia, fritg, guiss (guess), hitta, merit, sira (sera), vita (veta).

La metatesis dellas letras maunca fetg savens leu nua ch'ella ei oz la regla: brahar (barhar), frushar (furschar), emprometter, la crediencia, predicar.

Il vocal ein aunc buca diftongai: La buntad, il culm, murt (muort), terra, verament (sper verameing), el mora (miera).

Perencunter constatein nus en nies lungatg ded oz enqualga in regress della morfologia visavi al lungatg della C veglia, aschia en bubronda (bevronda), beiber (beiver), ravugl (ruigl, ruogl), stridar (sterdar), tractar (tartar), avon che (aunc), tiran (tiraun).⁶⁾

⁶⁾ Il emprems products stampai della litteratura catolica ein parentai en lur grafia alla litteratura protestanta. La diversitad ei sefatga pér plaun a plaun ed igl ei intresant ch'il „lungatg de messa“ ei sesviluppau, ferton ch'il „de priedi“ ei sestagnaus.

La C veglia ha aunc conservau el verb reflexiv la fuorma proclitica dil pronom: Jeu melamentel, te ti salva, te fida, te legra, t'engraziar.

Atgnadads della C veglia ein entgins particips passivs e substantivs sin -iert (piert, il regiert; auters mira il Vocabulari della C nova); plinavon il narrativ: (El, ella) commendat, credet, creshet, curret, enconoshet, faggiet, paret, plidat, respondet, savet, secorgiet, tramet, veset, vet (veva), volet.

Nus vein per regla eliminau il narrativ, tuttina tscheu e leu salvau l'interessanta fuorma per pietad e senn historic, quei ton pli bugen che capir capesch'ins la fuorma aunc adina.

Ulteriuras specialitads della C ein formaziuns dil plural cun s: ils beaus (beai); ils legius (eligi); ser-raus (serrai).

Certs substantivs han en la C outra schlatteina che oz: igl errur, il mar, la trost; ina midada che selai constatar era en auters lungatgs.

Bunas expressiuns romontschas che han buca pudiu sefar valer el lungatg ein, sper quellas nudadas el Vocabulari:

Adatgar (el adatga)

Di adessa (giuvenessendi)

s. Pader (per s. Bab)

mattiu, mattida (vehement, rabiau, passionau)

purschalladad

rabius

regurdonza (sper regurdientscha; aunc sporadica-
mein en Foppa e Sutselva)

sgarmischar

sgarmischur

sorur (sora)

spinar (el senn de cular, piarder saung)

trafinar (finir)

Aunc en veta, senza denton esser dapertut popu-
lars, ein ils plaids bigiattar e larmusa.

Christgaun stat senza distincziun per cristian (cri-
stifideivel) e carstgaun, aschia che el singul cass
mo il context tradescha la significaziun; per ex.
Jesus Cristus vegn numnaus: «Ver Deus e ver chri-
stgiaun . . . el ei christgaun e Diaus».

Ina specialitad che nus vein, nun che auters mo-
tivs decidevien autramein, saviu salvar senz' auter
ei la zun frequenta construcziun cun esser ed in
verb (transitiv u intransitiv):

Las flurs ein verdegar, bein ferdar; Maria ei tar-
lischar, Jesus ei ils ses giuvnals mussar. Quella
interessanta fuorma seresulta buca d' ina munconza
d' expressiuns per il respectiv verb, che duess per-
suls designar l'acziun (sco nus sesurvin bugen dil
«far il . . .»), anzi ella ei prida sapientivamein per
dar all' expressiun ina viulta pli solemna, substan-
ziala. Per semeglia: «Maria ei tarlischar» di depli
che «Maria tarlischa»; l' expressiun munta che Ma-
ria seigi spironta tarlischar; tut vid ella ei mo tar-
lischar; igl ei enten ella nuot che fuss stgir.

Tuttina sco il lungatg plidau e screts en prosa dil temps, la C tut che buglieva de plaids spirontamein tudestgs, u de derivats tudestgs e germanismus. Nus savein ca far auter che dar in register dils plaids, semanteni ils biars tochen la pli davosa ediziun della C (1856).

il abgrund 1 ⁷⁾	las geislas 1
ach (tuttas C)	gleiti (adjectiv) 1
in augenblik 3	grimm (la grimma mort)
il baum 1	grims (tirans) 3
bistand 3	grimmadad 7
il Brust 3	il grof 1
(flurs) bleichas 3	guiss 1
(far in) bscheid 3	ils hleppers 1
buchstab 3	iffer 3
ils burgers 3	ils kezers 1
eigen (jeu dun eigen a ti) 1	il klig (cletg, Glück) 3
pren erbarm 1	il krafft 1
il feld 1	il kreis (dil mund) 1
ils felers 1	il kumber, kumbriar 1
il ferstand 1	il kunst, kunstlia 1
herr fetter	laid 1
ils firsts 1	ils lasters 1
il flis 1	ils lists 1
flissi 1	il lufft 1
la flotta (el senn de marina) 3	il lust 3
fort 1	il meister (Jesus) 1
il glas 1	metzger 3
	la miltiadat 1

7) Las cefras davos ils plaids de quest schema indicheschon las diversas ediziuns della C (par. C nova p. 18). Nus nudein il liug nua ch' il plaid secatta l'emprema ga, senza allegar las autras ediziuns che cuntognan el medemamein.

il mittel 1	il schocher 1
il morder 1	il schuz (siet) 3
(far) not 3	schwachs 3
igl oberkeit 1	il stroff, stroffegia 1
il papir (pupi) 1	la trost 1
pech 1	trostegiader, trostiader 1
il pettenbrod 1	trustiaí 3
piter (la pitra mort) 1	la tuba 1
il pracht 1	il tscheit (igl oberkeit „che vif con Diu e fa bien tscheit“) 1
la pulvra 1	tugens („duns e tugens“), 1
dar il rest 1	il vacht 1
il riss 1	ils vaffens 1
ritter 1	las vellas (undas) 1
rost (vegnir berschus sil r.) 3	il volust 1
rucha (strada) 1	zart 1
scharfamein, scharf 3	zichtias (donauns), zichtia- dat, zichtiameng 1 ⁸⁾
il schand 3	il zier 1
schelmamenta 3	il zuc 1 (zug 3; sin miu pli suenter zug 7)
il schlacht 3	
sehrenzlegiar (tgei tehrenz- legias?) 1	
las schibas 1	

Denter ils germanismus della construcziun lein nus numnar defender vont tuttas sventiras, or rarischar, da mort en veta si levas, oz si levar, il di serumpa si (tuttas en C I).

Meins numerus ein plaids talians (e talianismus); tuttina secattan aunc ils sequents lien:

⁸⁾ Nus anflein gia en P. Z. da Salò (Candelier 1685): malzichiti e malzichitadad; vegn forsa de quels plaids nies „maltschec“ e nossa „maltschecadad“?

la animosa (patruna) 1	<i>igl</i> errur
il bacun (baco = vierm) 1	la furberia 1
ballar 1	<i>il</i> mar
la baretta (capetscha) 1	ringraziar 1
la beltad	santissim 1
calzar 3	schentillet 1
cridar 1	la sorur 1
crudel 1	il zel 3

Ei drova buca vegnir menzionau che la scripziun ei, sco nus vein fatg valer sisu, grondamein taliana e ch'igl e final dils verbs (u substantivs) ein rezonanzas d'influenzas talianas.⁹⁾

4. Ei secapescha da sez ch'ina ediziun nova, che leva metter il cudisch de canzuns en mauns dil pievel, stueva eliminar tut quei che en sia fuorma cunterfageva il sentiment linguistic ded oz ed il svilup dil lungatg. Dellas litanias de plaids jasters menzionai vein nus conservau, sper in pèr plaids daditg acceptai (sco glas), ils «burgers» ed il «pettenbrod», igl emprem cun ris-

⁹⁾ Per pietad visavi als paders caputschins, lur lungatg e lur merets per nies lungatg vein nus en nr. 177 preferiu de salvar il refrain: „Bisogna morire“ dellas C posteriusas, enstagl dil „Bisegna morire“ dell'emprema C. Gest quei cass, dil reminent, muossa cun tgei difficultads che la redacziun dils texts stueva quintar: Nus vein cartiu il meglier de cheu salvar l'entira fuorma taliana per motivs era d'uniformitad, sper quels de pietad. Prender „Basegna morire“ fava miez miur e miez utschì en dus plaids, e „Basegna murire“ miez miur e miez utschì perfin en in plaid, essend ch'igl „e“ final stueva restar pervia dil miedi.

guard sin siu cuntegn historic, l' auter muort sia interessanta derivonza e l' originalitad de siu connex en la strofa. 10)

Persesez vein nus, nua ch'ei tuccava de purgar il lungatg, per motivs linguistics u formals, giu tut quitau de remplazzar ils plaids eliminai cun sinonims, ton sco pusseivel.

5. D'accord ein ils editurs stai enten supprimer tuts accents de polemica confessionala, che fuvan motivai e vegnevan tgunsch muganai dal temps che las canzuns ein vegnidas fagtas, mo che han oz perencunter buca senn pli. 11)

6. Conformamein a nies suprem principi de dar in text schi corrects sco pusseivel en fuorma e ritmica — ina pretensiun sustenida detschartamein dagl editur musical — essan nus sespruai de meglierar era fuormas romontschas, mo defectas u schliatas. Cheu ha ei dau las pli grondas difficultads. Ei fuva dau, ton sco per gliez, de metter in senn en loghens nuncapeivels e reducir al senn original loghens evidentamein cor-

10) Pettenbrod = Botenbrot; en nies connex ei il pettenbrod la nuviala della naschientscha dil divin Babin; il pettenbrod = igl evangeli!

11) Tgi che enquera las strofas eliminadas anfla ellas en las C veglias. Per risguard de nies sentir ded oz e dil diever dil cudisch en baselgia vein nus era eliminau certas expressiuns nuncunvegnetas en quella fuorma; ins paregli p. ex. en C IX p. 31 str. 10, p. 301 str. 19.

rupts, quei cunzun en passus nua che la correctura fuva clara u irrevelanta. In pèr exempels.

En la canzun de Nadal «O tgei buontad» (C nr. 18), seclamava igl emprem vers dell'emprema strofa en C I «O tgei bontad, tgei miltiadat», en las ediziuns de pli tard «O tgei buontad, tgei caritad». Duev'ins en quest cass, suandond nies proceder regular, turnar ad acceptar il plaid digl original, cun prender «migeivladad» enstagl «miltiadat»? Quei seschava far senz'auter: «O tgei buontad, migeivladad», e fuss stau motivau sufficientamein. Tuttina essan nus, per pietad visavi alla tradiziun, restai tier «caritad».

En la canzun C I «Ah con ditg» secatta il passus: «La citra ei mal temprada, ei glei B dur.» C III ha fatg ordlunder, sco ei para per nuncapientscha dell'expressiun: «Ei glei Bidur» (patertgond forsa de Bedauern?). Cheu saveva la correctura buca esser problematica. ¹²⁾

In auter exempel. L'emprema strofa della canzun de Nadal «Glisch nuviala» (nr. 12) tuna:

Glisch nuiall'ent ina Stalla
Ha voliu oz si lavar,
Tgi ch'enquera la glisch vera
Ven en quella oz anflar.» (C IV)

Il plaid «Vegn en quella oz anflar», ina evidentia errur de stampa per «vegn e r» anflar (u forsa «ve-

¹²⁾ Nus vein buc acceptau quella canzun (C I p. 129) en nossa collecziun, essend che la melodia fuva sparida, publicein denton ella en in auter liug.

gnan» anflar), semantegn tochen la C de 1856. Nus vein formulau quella strofa aschia:

«Glisch nuvial' en ina stalla
Ha vuliu oz comparer;
Tgi ch'enquera la glisch vera
Vegn oz quella ad haver.»

Igl «en» ei curdaus; il «si levar» remplazzaus cun comparer. «Si levar» ha buca senn; abstrahau dil germanismus dell'expressiun, il suleagl leva, el leva buca si. «Levar si» ei nuntolerabel, «si levar» nunpusseivel per nossas ureglias. Ultra de quei involva il «comparer» l'associaziun ideala de visiun, igl «apparuit» della canzun latina. «Tgi ch'enquera vegn ad anflar», quella expressiun dil text vegl ei correcta e logica. «Tgi ch'enquera vegn ad haver» di en sesezza buca de meins. Tgi che ha, suenter haver encuret, ha persesez era anflau (e salvau!). Dil rest vala cheu il plaid de Blaise Pascal: Ti encuresses buc, sche ti vesses buca gia anflau. Questa strofa po valer per exempel d'ina midada, indicada per raschuns de bien romontsch, e fatga aschia ch'il maletg pren ina variaziun de colur, mo strusch ina mendra. 13)

13) Questa strofa ei en quels dus plaids buca concordanta cun il text della Cecilia nova, demai che nossa correctura ha per raschuns tecnicas buca pli saviu vegnir risguardada. La concordanza denter „Cecilia“ e C ei era schiglioc buca assoluta tochen sil punct digl i.

En la «Canzun dils 7 s. viarvs» (C nr. 50) era il «pendet» digl original (Alig e las C veglias) pli tard (C VII) semidaus en «pendent»; ina correctura fuvà necessaria e leva, fatga dil reminent gia dalla ediziun IX.

En la canzun de s. Antoni «Tgi vul miraclas encurir» (C nr. 127), seclamava la fuorma originala: «Errur, malsogna de biemal»; evidentamein per haver piars il senn de «biemal» han las davosas ediziuns sfalziàu il text en «Errur, malsognia, de biemal» (C VII), «Errur, malsognia de bia mal» (C IX). Igl empren vegn il plaid «malsogna de biemal» spartius, lu semida il «biemal» en «bia mal». La correctura haveva cheu de far nuot auter che revegnir al plaid original «malsogna de biemal» = malsogna della lepra.

In exempel che la fuorma veglia d'ina canzun era la meglia e dueva turnar en vigur porscha la canzun de Nadal «Tuts ils fideivels, pign e grond» (C nr. 22). L'emprema strofa de quella canzun en las C posteriuras, tochen 1856, fuvà:

«Richs e paupers deien selegrar
Quest ventireivel dy,
Ch' il figl de Diu per nus spindrar
Ha nossa carn priu si,
Sc' il qual ei tut possen,
Ver figl de Diu vivent,
Aschia vegn el tutts puccaus
Prender da nus navent.»

Ina fuorma nunpusseivla all'emprema egliada; probabel ei la canzun pli tard vegnida translata da niev ord igl original tudestg, enstagl ch'ils editurs dellas C fussen seteni vid la translaziun de C I. Nus vein, da nus ano, e senza sereferir agl original tudestg, curregiu questa emprema strofa aschia:

«Tuts ils fideivels, pign e grond,
Selegrien per quest di:
Igl ei naschiu oz in affon,
Che tut po, tut scaffir.
El ei carstgaun e Dieus,
Ei Jesus Crest numnaus;
El ei vegnius dal tschiel sil mund
Muort nos schi gronds puccaus».

In sa s'imaginar nies smarvegl e nies plascher, anflond nus silsüenter quella strofa en la fuorma bunamein verbalmein la medema en C I!

In cass d'ina correctura indicada cun risguard sin ina incorrectadad dil text original ei la canzun de Sontgilcrest «Vus devozius fideivels» (C nr. 87).

La canzun entscheiva aschia:

«Vus deuozius fideiuels,
Veiz giu grond legrament,
Vesent vies Diu veseiuels
Ent il soing Sacrament;
Sutt ina pingia blada
Si' carn e siu saung ver.» (C I)

Nus vesein el ss. sacrament nies Diu buca ve-
seivels — el ei gestamein nun veseivels; nus ve-
sein era buca sia carn e siu saung; las expressiuns
ein riscadas, dattan caschun de malentelgientschas,
per buca dir ch'ellas seigien teologicamein directamein
faulsas. La strofa saveva e dueva vegnir mi-
dada. Ella secloma en sia nova fuorma:

Vus devozius fideivels
Veis giu grond legherment,
Savend vies Diu maneivels
En il sogn sacrament.
Sut ina pintga blada
Ei carn e saung pilver.

In exempel denter biars nua che ina correctura
fuva indicada ed ha saviu vegnir fatga cun tut avan-
tatg della clarezia dil cuntegn e tuttina tutta pietad
per la veglia fuorma.

Sper quels cass ed auters biars, nua che la nova
redacziun era nunevitabla e dada, essan nus stai
avon tschuats fuormas defectas, remas faulsas e flei-
vlas, ritmica nunpusseivla, assonanzas impuras.

La poesia dellas assonanzas (analogia dils
vocals u diftongs enstagl della rema) e dellas allit-
teraziuns (analogia de consonants) stat agl origin
della poesia occidentala. Ella preceda la rema. Nos-
sas C, bein ch'ellas risguardan aunc las assonanzas,
stattan tuttina sil scalem avanzau della rema. Pil
tschentaner baroc secapescha quei da sez. Leu nua
che las assonanzas, en nossas canzuns della C, rem-

plazzan la rema, astgein nus veser en ellas buca ina fuorma poetica vulida e pia ina perfecziun formala, anzi in munlament. Las pli biaras assonanzas secattan, e quei di avunda a tgi che vul veser, regularmein en poesias posteriuras, della fin dil schotgavel secul ed entschatta dil schenivavel, da rar en las poesias dellas empremas C. Gest leu anflein nus differentas canzuns las meglieras da vart formala (par. C nr. 34!). Nus astgavan, quei che nus vein fatg per regla, remplazzar las assonanzas finalas entras remas, ton pli tgunsch che ei setracta il pli savens gnanc d'assonanzas puras. Savens avunda serestrenscha la schinumnada «assonanza» sin l'analogia de vocal e vocal, buca dil medem vocal, sco per sem. en «Maria ei stada» (C nr. 109): «O mumma de grazia,

Jeu rog per carezia»,

u, en la medema canzun:

«Cu Dieus la sentenza
Sur nossa cunscienza».

En domisdus exempels setract'ei buca d'assonanzas el strict senn dil plaid. Era «mumma» e «banduna» (ella medema canzun) ei buc assonanza.

Tals exempels selaian multiplicar ton sco zatgi vul.

Tgi che pren la peina de controllar nossa lavur vegn a veser che strusch ina strofa, nundir ina canzun, ha buca sentiu la gliema.

La redacziun dils texts ha purschiu buca pintgas difficultads en cass singuls. Nies suprem principi

ei staus, cheu sco dapertut, de procurar ina fuorma che mondi a prau cun las pretensiuns d'in'ediziun pratica moderna, bein che nus essan, igl ei ver, buca i schi lunsch sco Alfons Tuor, che fageva, sco ses manuscrets dil material preparau a sias uras muossan, ¹⁴⁾ beinduras dellas canzuns veglias ina revisiun schi radicala, ch'ei restava savens snueivel pauc pli digl original.

Da l'otra vart vev'ei era buca senn de runar suenter per adina fuormas corruptas u fleivlas che eran vegnidas pridas senza scrupel d'ina ediziun a l'otra tras ils tschentaners.

In pèr exempels. Nr. 8, «Da Nadal notg en sogn ruaus», haveva en las davosas ediziuns la strofa 2:

«Somniava sco sch' in aunghel mi manass
En Bethlehem, e mi mussass
Ina caussa mervigliusa,
Ina visiun, ina canzun
De fiasta gloriusa.»

Il ritmus ei nunpusseivels en questa fuorma; mo era la strofa analoga de C I ei defectusa, schegie bia megliera:

«Semgiai ch' in Aunghel comparess,
Et enten Bethlehem me manass,
En terra de Judea.
Merveglias clar vi jeu cantar,
Tedleit tgei iou veseva.»

¹⁴⁾ En nies possess.

«Semgiai» ei pulit, mo «comparess» e «manass» ei ni rema ni assonanza; ultradequei ei il ritmus defects. Nus vein dau a quei cuors la fuorma:

«Semiond ch'in aughel comparess
E mei a Betlehem prendess
En lezza sontga tiara:
Jeu vi cantar e raquintar,
Tedlei tgei caussa rara!»

La canzun de s. Benedetg (nr. 130) ha en siu ritmus regular la metrica:

«Gl'ei in pumer egl Orient,
Quel ei plantaus dal tutpussent,
La plonta della veta.
Sia vertid, siu grond agid
De vet' il num mereta.»

Tuttas ediziuns corrumpan repetidamein la fuorma, per sem. en cuors 14 nua che il davos vers ei:

«De buca schar se enganar»
(4 peis enstagl 3, e finiziun masculina).

La «Canzun encunter ils puccaus mortals» (C nr. 36) ha en igl emprem vers mintgamai 3 peis; gia la secunda strofa entscheiva egl emprem vers: «Mo han nuot scaffiu» — ina fuorma defecta, che pretendess de sparter u «nuot» en 2 silbas, u «scaffiu» en 3. Nus vein formulau il vers aschia: «Mo tut ha nuot scaffiu».

En tals cass vein nus senza scrupels uniformau, sistematisau, regularisau la metrica. Nus essan se-

nuspi de far quei ton meins che las canzuns las mendras en la fuorma, quei seigi repetiu cheu sco per l'assonanza, eran per regla buca las pli veglias e venerablas, anzi veseivlamein ils products «d'artists» formals che dumignavan gnanc il lungatg nundir la poetica, abstrahau dil fatg che gia la part musicala pretendeva ina fuorma schi perfetga sco pusseivel en rigurusa ritmica e remas puras, che savevan mo far profitar la musicalidad dellas canzuns.

Ina menziun speciala stuein nus en quei connex far della canzun nr. 65 de nossa ediziun. L'emprema strofa fuva, en quella canzun, en C I (1690):

«Christus JESUS ei leuaus si
De mort en vita sin quei di,
De quei selegran tutts mortals,
Pertgei ch'el nus vult tuts far salfs. Alleluia.»

Quella canzun de Pastgas ei ina de quellas che ei vegnida en sia fuorma corrumpida pir che autras. Las ediziuns posteriuras han augmentau las strofas e disfatg la metrica de 5 jambus, ch'igl original salva rigurusamein. Jambus e trocheas sebrattan arbitrariamein, ed ils 5 peis svarieschan. Per sem. cuors 6:

«Treis Donauns han era viu
In Giufnal dad alf vestgiu,
Che dat ad ellas bien avis:
Lavaus ei quel che vus encuris.» (C IV)

Tgei vein nus fatg ord la canzun? Nus vein d'ina vart salvau las 15 strofas dellas C posteriur-

ras, enstagl dellas 12 de C I, suandond era il text de quellas. Perencunter vein nus reduciu la metrica consequentamein agl jambus de 5 peis. L'emprema strofa vein nus midau:

«Nies car Salvader tut beaus
Da mort en veta ei levaus
Ed ha spindrau nus ord perschun
E dau cumpleina remischun».

Quella strofa ei differenta sensiblamein della fuorma dellas C de pli tard nua ch'ella seclamava:

«Christus ei oz si lavaus
Et ha spindrau da tuts puccaus.
Che ha manau nus ord prischun
E dau compleina remischun» (C 11, 1856).

Ei po esser ch'ins deplora che «Christus» figurescha buca pli all'entschatta della canzun. Cul sinonim «Salvader» denton vegnan ils cantadurs a saver sefamiliarisar senz' auter ed ins astga ponderar che sche nus vein schau curdar «Christus», han las ediziuns posteriuras della C era strihau «JESUS» che figurava en C I e quei en letras grondas. Nossa fuorma ei silmeins correcta en ritmus e lungatg.

Scadin cass, nus essan sespruai tras a tras, risguardond tuttavia las leschas formalas modernas, de tucchar schi pauc sco pusseivel il venerabel character dil lungatg vegl. Leu nua che nus, per ils motifs allegai, vein stuiu modellar entiras strofas, ni silmeins entiras expressiuns e locuziuns, eis ei

buc adina stau pusseivel d'evitar che cun las veglias fuormas era lur cuntegn crodi, lur maletg semidi u svaneschi. Quei denton ei buc adina in disavantatg. La fuorma nova porscha savens in maletg niev, in'idea nova, che ein enzatgei auter, mo perquei aunc buc enzatgei mender ch' il veder. 15)

Per nus fuv'ei absolutamein irrevelant de remplazzar en singulas strofas plaids u vers cun auters, de megliera ritmica e rema, en cass che lur cuntegn vegneva buca smesaus considereivlamein. Denton havein nus buca dapertut saviu proceder tenor nies giudezi e sentiment, obligai che nus essan stai de en biars cass renunziar a nossa opiniun.

Nus essan stai necessitai d'accordar il text dellas canzuns della C cuntenidas en la «Cecilia» nova al text de quella, suenter ch'igl ei buca stau pusseivel a nus de perschuer ils editurs della «Cecilia» de schar curdar leu las canzuns della C. Nus accentuein che la fuorma dellas canzuns della C repetidas en la «Cecilia», schi lunsch sco ella va buc a prau culs principis schiglioc salvai en nossa ediziun, va buca sin nossa responsablada. Donn che cheutras fleivleziis formalas han stuiu vegnir mantenidas era

15) Sche nus mintgaton vein schau curdar en in liug in bien plaid vegl, per amur dil ritmus u la rema de quei passus, eis ei daventau mo en quei cass che quei plaid, eliminaus en tal liug, serepeteva en auters loghens e vegneva pia buc eliminaus puramein e simplamein. Quei vala per sem. dil „di adessa“.

en l'ediziun della C.! Nus alleghein per exempel
«Maria ei stada» (nr. 109):

«De negin sogn la veta
Po mai vegnir scretta
D' in laud aschi grond:
L' ei mumma divina,
Purschala regina
Dil tschiel e dil mund (str. 3).

O mumma de grazia
Jeu rog per carezia
Il tiu sogn agid . . . (str. 4)

Cu Dieus la sentenza
Sur nossa cunscienza
In di vegn a dar:
Stai sper nus sco mumma,
Mai mai nus banduna,
Nus veglies salvar!» (str. 5)

Cuors sco quels ein deplorabels e savevan vegnir
remediai senza ch' il cuntegn pigiuri. Strofa 3 ei
stgira en sia emprema part, e buca romontscha;
ultra de quei ein «grond» e «mund» ni rema ni
assonanza; ils dus plaids daventavan corrects —
ed il maletg buca menders! — cun la suletta mi-
dada «D' in laud schi profund». En la davosa strofa
ein ils dus vers

«Stai sper nus sco mumma,
Mai mai nus banduna»

fleivels e fats, per buca dir de pli; «star speras», di snueivel pauc. Fuva il passus buca megliaers, formalmein e de cuntegn, cun la pintga midada:

O mumma patruna,
Lu mai nus banduna?

L'entira strofa vess, tenor nies giudicar favoreivlamein, saviu esser aschia:

«Cu Dieus la sentenza
Sur noss' existenzia
In di vegn a dar:
O mumma patruna,
Lu mai nus banduna,
Nus veglies salvar!»

Igl ei ver, ch' il maletg fuss vegnius divers ed il cuntegn vess giu in pign svári: Dieus truescha nus tenor nossa cunscienza; el truescha nus denton era per nossa entira existenzia. En in cass vegn descretta la sentenza divina tenor in element formal, en l' auter tenor in element material. Domis dus cass han in senn; la strofa proponida da nus fuss formalmein megliaera e quei che «existenzia» perdess pusseivlamein visavi de «cunscienza» gudignass «mumma patruna» visavi de «mumma» persula. — Tals exempels porschan las outras canzuns della «Cecilia» pridas ord la C buca paucs.¹⁶⁾

¹⁶⁾ Per sem. vein nus en la Canzun dils siat s. Viarvs (nr. 50) stuiv schar curdar nies

„Denton che Jesus tut plagaus
Pende va vid la crusch fitgaus“,

7. Ina damonda che sa vegnir fatga ei aunc quella: Pertgei ha la nova ediziun buca purschiu mo ina elecziun dellas strofas en las canzuns las pli liungas, enstagl de publicar quellas entiras ed entratgas? Tgei senn han oz canzuns cun 30, 40 e 60 strofas?

Ei muncava buca vuschs che giavischavan ina reducziun dellas strofas, en maniera cerca sco la Cecilia nova ha fatg e sco ils auters cudischs de canzuns, dapi che la Consolaziun ei sparida, fagevan. Nus vein buca saviu sedecider per quella sligiazun.

La Consolaziun ni ei ni ei enzacu stada in sempel cudisch de canzuns per las scolas. La nova ediziun leva esser quei che tuttas sias antecessuras ein stadas: in cudisch dil pievel per diever en cumpignia, en famiglia ed en baselgia. En l' historia dil cant popular religius de nies pievel han ussa exact las canzuns «liungas» giu lur eminenta muntada.

Las canzuns las pli liungas ein de quater categorias: Las canzuns dils sogns (e de Nossadunna), de confraternitads e pelegrinadis, della Passiun e dellas pli suenter caussas. Las empremas e secundas vegnevan cantadas en processions; las canzuns della Passiun duront il survetsch divin, las devo-

en favur de „Denton che Jesus tut plagaus

Pendeva vid la crusch enguttaus“,

bein che quest secund vers ha fuorma defecta e che „fitgaus“ ultra de sia megliera fuorma involveva aunc il plaïd tecnic latin figere.

ziuns (adoraziun!) della Cureisma e dell' jamna sontga; las canzuns dellas pli suenter caussas duront il vegliar ils morts (barets e baras de tschupi). En talas occasiuns, ed en summa cur che nossa giuventetgna steva de cumpignia (pareglia era las canzuns dil Tscheiver!), eran las canzuns las pli liungas mai memia liungas, cantadas ch'ellas vegnevan da dus chors (umens e femnas, mats e mattauns). Nus sperein che la C nova empeili il cant puspei sin las vias della tradiziun e perquei vein nus manteni las canzuns liungas, per motivs pratics. 17)

Ina scursanida fuva d'evitar era per risguard dil cuntegn dellas canzuns. Savens formeschan ual las canzuns liungas ina unitad che vertescha buca scursanidas arbitrarias (cf. per ex. las canzuns della Passiun) senza che l'entira canzun piardi de sia valeta. La mentalitad dil pievel, la poesia populara, semanifesta buc il davos en quellas canzuns che fan il nunpusseivel per illustrar ina verdad u ina vertid u ina personalitad sontga.

17) Che las canzuns liungas scursanidas ein survidas era oz, che l'introducziun dils usits vegls ei pusseivla era cheu, ha la ven. claustra de Mustér mussau, nua che R. P. Beat Winterhalter ei vegnius de dar nova veta alla venerabla canzun de s. Placi (C nr. 155), igl emprem, e lu alla canzun buca meins venerabla de Nossadunna dil Carmel (C nr. 112). Quellas 2 canzuns, cantadas duront procession, dattan allas duas fiastas de s. Placi e dumengia dil perdun in bien ton de lur bellezza. A Trun ha la canzun „Maria, clar eis tarlischar“ (C nr. 115) daditg gudignau tut la tarlischar dils temps spari.

Finalmein setractav' ei d' in bein historic. Ils texts han, aschia sco els ein vegni tradi d' in tschenta-ner a l' auter, lur valeta per l' historia ton dil cant popular, sco dil sentiment religios dils vegls e della litteratura veglia. In cudisch della muntada della C, tgi leva decimar in tanien scazi? Nossa ediziun dueva esser in' ediziun integrala della C, bein che nus cheutras havein, sefidond denton della ovra senza, priu sin nusezs ina gronda resca.

Ediziun integrala munta denton buca ediziun integrala el senn d' in' ediziun scientifica che stuess, en text ed apparat, risguardar ed allegar tuttas variantas. Da nossa mira suprema — edir in cudisch de diever practic pil pievel — essan nus untgi era cheu buca per ina lingia. Nus vein senz' auter tscheu e leu supprimiu ina strofa u l' outra, che muntava ella canzun in evident pleonasmus u anachronismus ed engrevegiava il text senza la minima valeta en in dils senns indicai cheu su, ni che fuva all' emprema egliada d' enconuscher per ina interpolaziun ord in' outra canzun. 18)

18) Aschia vein nus, per allegar mo quest cass, eliminau ord ils texts della „Canzun de Zitegl“ (C nr. 119) las strofas che fuvan veseivlamein pridas ord la canzun de ND. della Glisch (nr. 115). — Nus essan sedecidi de scriver „Zitegl“ enstagl de „Ziteil“, suenter che R. P. Alexander Lozza ha fatg attents nus, che en Surmir tut che ditgi „Zitegl“ e buca „Ziteil“. En las C secattan domisduas scripziuns, „Ziteil“ ei denton evidentamein la scripziun tudestga d' in plaid ch' il pievel ha adina pronunziau „Zitegl“. Ei deva buc in soli motiv per la scripziun tudestga.

8. Gruppond las canzuns, per allegar aunc quella lavur exteriura della redacziun, essan nus en general restai fideivels alla gruppaziun dellas C veglias, selubend tuttina en cass specials de metter ina u l'otra canzun d'ina gruppa en l'otra. Enteifer las singulas gruppas vein nus, ton sco pusseivel, tenu la regla della successiun alfabetica. Aschia ein las canzuns de gruppa I II III V VI cavegliadas strictamein en successiun alfabetica (tenor lur entschatta). Gruppa IV pretendeva, sper la successiun alfabetica tenor l'enschatta dellas singulas canzuns, ina successiun immediata de nr. 41 42 43, che formeschan denter ellas ina unitad. — En gruppa VII sesuccedan las canzuns de Tschuncheismas (quellas alfabeticamein), lu las autras tenor las fiastas della ss. Trinidad, Sontgilcrest e ss. Cor de Jesus (mintga gruppa alfabeticamein).

Denter las canzuns de Nossadunna (VIII, 31 nr.) van ordavon las canzuns che glorificheschan Maria en general, lu suondan las canzuns de nos peleginadis ed alla fin igl Ave Maria, il sulet text latin de nossa ediziun.¹⁹⁾ Enteifer questas gruppas sesuondan las canzuns mintgamai tenor alfabet de lur entschatta, u tenor ils loghens (dils peleginadis). Las canzuns dils sogns (gruppa IX cun 50 numers)

¹⁹⁾ Las paucas canzuns latinas che eran comparidas en las anteriuras C vein nus supprimiu, essend dell'opiniun che quellas anflien plitost lur plaz in di en in'ediziun analoga de cants latins, dils quals Duri Sialm ha rimnau las melodias ensemen cun quellas dils texts romontschs.

ein ordinadas tuttas alfabeticamein tenor ils numns dils sogns, dad A (Adelgot) tochen Z (Zein). Denter las canzuns dils sogns figureschan las canzuns, «de communi» (dils sogns en general), digl aungel pertgirader e della benedicziun-baselgia («de Perdanza»). — La davosa grupp (X) ei per part en successiun alfabetica tenor entschatta dellas canzuns per part tenor igl uorden dictaus dal cuntegn: truaument, purgateri, uffiern e parvis.

Sper ils 2 registers dellas canzuns vegnan en particular las diversas tablas aschunschidas al cudisch a prestar buns survetschs, igl emprem per tgi che vul prender enta maun la C per intents de studi, lu era per sperta e leva orientaziun dellas pleivs (derivonza dils miedis tenor loghens).

Il pievel catholic romontsch posseda en sia C il veritabel cudisch ded aur, in compendi de sia cardientscha entira ed entratga, il spiegel de sia olma.²⁰⁾ Ils dus editurs della 10avla ediziun selegnan de cun lur lavur haver salvau per la posteritad in scazi nunpreziabel. Els speran cuntut che las canzuns tuornien a prender, igl emprem en baselgia, en la veta dil pievel la posiziun ch'ellas han giu els tschentaners vargai. Sche lur speranza va en vigur, silmeins per part, ein els remunerai abundantamein per tut lur stentas.

²⁰⁾ Par. Dr. G. Gadola, „Consolaziun dell'olma devoziusa Mustér 1942“ (Sep. Gasetta Romontscha); Sur Fry, Ord l'istoria dil sentiment religius dil pievel romontsch, Pelegrin 1942, matg ss.